

Варіантом вирішення цих проблем і підвищення якості освітнього процесу під час лекційних занять на заочній формі навчання може стати введення елементів тренінгових технологій при викладанні дисциплін спеціальності. Зокрема, пояснення та систематизація теоретичного матеріалу на прикладі кейсу, що моделює певну проблемну ситуацію, яка потребує застосування економічних методів її вирішення. Такий підхід надає студентам-заочникам можливість запаралелити масив нової теоретичної інформації, що викладається на лекції, з практичним досвідом, можливо навіть власним.

Означений підхід було апробовано на практиці при викладанні вибіркової дисципліни «Основи бюджетування на підприємстві» (кафедра стратегії підприємств) для студентів заочної форми навчання. Ключовою темою лекційного заняття (4 академічні години) було обрано тему «Структуризація підприємства для цілей бюджетування. Фінансова структура підприємства». Після розгляду зі студентами теоретичних основ щодо сутності бюджетування і формування фінансової структури підприємства студенти виконували у міні-групах кейс на побудову фінансової структури підприємства.

Обговорення фінансових структур підприємства, візуалізованих студентами на папері формату А1, дозволило полегшити сприйняття і розуміння подальшого теоретичного матеріалу, викладеного у лекції, за розділами «Методичні основи розроблення та оцінювання бюджетів підприємства» та «Функціонування системи бюджетування на підприємстві». Студенти, маючи візуалізований приклад фінансової структуризації підприємства, могли краще уявити і зрозуміти сутність і мету формування операційних і фінансових бюджетів, механізм їх контролю та організаційні аспекти здійснення бюджетування на підприємстві. Також застосування елементів кейс-методу дозволило в рамках наукової дискусії обговорити зі студентами відмінності у формуванні системи бюджетування для підприємств різних напрямків економічної діяльності.

У цілому застосування кейс-методики покращило сприйняття студентами лекційного матеріалу, дозволило за короткий період часу сформуванню у студентів необхідні знання не лише для самостійного виконання індивідуального завдання з дисципліни, а також для їх практичного застосування в організаціях, де працюють студенти, поєднуючи роботу з навчанням.

*Колядич О.І., к.е.н.,
доц. кафедри історії та теорії господарства*

«ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ-ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ»

У результаті оголошеної науковою економічною громадськістю кризи сучасної економічної теорії та здійснення спроб переосмислення значення, ролі та її змістовного наповнення складається ситуація витіснення її найближчих «галузевих сусідів» на задвірки процесу формування фундаментальних знань майбутніх фахівців в економічній сфері. Мова йде про економічну історію та історію економічних вчень і, як це не дивно виглядає, сучасні економічні теорії. Така система та деструктивна помилка спостерігається у вигляді суттєвого кількісного скорочення годин та кредитів на вивчення цих дисциплін у ВУЗах економічного профілю. У певній мірі це пояснюється слідуванням тренду актуалізації прикладних дисциплін, проте використання методу заміщення в подібній реструктуризації, на наше глибоке переконання, є хибним шляхом.

По-перше, очевидним є факт недооцінки наукового принципу розвитку. На сьогодні, окремими науковими колективами, здійснюються плідні кроки посилення рівня інтеграції даного принципу в сферу історико-економічних наук. Ускладнення структури, динаміки і взаємозв'язку соціально-економічних систем, підсистем, процесів і явищ визначає завдання щодо подолання розриву між економічною дійсністю та її теоретичним відображенням.

По-друге, взаємопов'язаність економічних дисциплін прикладного характеру з економічною історією та з історією економічних учень є доведеним фактом. Мова йде про міждисциплінарно-евристичну та прикладну функцію історії економіки та економічних вчень, яка полягає у перевірці теоретичних та концептуальних засад прийнятих як магістральні в економічній теорії на предмет їх прикладної природи, або як зауважують Н.А. Уперенко і Е.А. Кузнецов, у «...визначенні меж дієвості економічних доктрин» [1, с. 12].

Розвиток господарських систем постійно ускладнюється, при цьому підвищується роль знань. Виникають нові форми господарських зв'язків, зазнають змін суб'єкти господарювання, їхні можливості, мотиваційний механізм. Але відображення цих процесів в економічних науках загалом, та економічній теорії зокрема, суттєво відстає. Більшість економічних дисциплін, вибудова-

них за принципом переваги неокласичної парадигми не спроможні сформувати у студента поняття якісних змін і уявлення про їхній зв'язок з процесом розвитку. Тлумачення ж самого розвитку переважно зводиться до теорій економічного зростання, або до спрощено-лінійних уявлень про поетапний рух економічних систем. Таким теоріям не притаманна методологічна серцевина — науковий принцип розвитку. Прикладами такої констатації є наукові позиції багатьох відомих учених-економістів. Вважається за необхідне зупинитися на цьому детальніше.

Так, наприклад, Т. Веблен доводить обмеженість економічної теорії граничної корисності: «теорія граничної корисності становить лише частину загальної теорії розподілу і має опосередковане відношення до будь-яких економічних явищ» [2, с. 158], або «в ній (*теорії граничної корисності*, — прим. авт.) ніяк не враховується рух, а розглядається лише адаптація цінностей до тієї чи іншої ситуації» [2, с. 159]. Зазнають критики претензії на створення динамічної теорії напрацювання низки інших представників неокласичного напрямку, в тому ж числі Дж.Б. Кларка. Той же Т. Веблен зауважив: «... не зважаючи на використання терміну «динамічний», ні пан Кларк, ні будь-хто з його колег, що працюють в тому ж напрямі, не зробили відчутного внеску в теорію генези, росту, послідовних змін, процесу (розвитку) і тому подібного в економічному житті» [2, с. 159].

По суті, якщо систематичні інновації стали невіддільною рисою сучасного виробництва, застосовуються у сфері споживання, то цього не можна сказати про сучасні економічні науки. Місія досягнення прогресу в царині економічних наук по праву повинна належати економічній історії, оскільки саме ця дисципліна є найближчою до проблеми економічного розвитку. Її пряме завдання полягає у дослідженні процесу розвитку суспільного виробництва, сфери споживання, та системотворчого зв'язку між ними.

Важливе значення має врахування характеру історизму кожної функціональної форми економічних відносин. Мова йде про те, що кожне економічне поняття є не лише відображенням власної конкретно-історичної визначеності, а й опосередковано проливає світло на історизм розвитку економічної системи загалом. Показовим у даному випадку є використання П. Самуельсоном, при визначенні логічних меж економіки, поняття «економічна формація». З позицій даного поняття, яке, на думку А.С. Гальчинського, має право на чинність, можна вести мову про «гіпотетичну можливість не тільки до економічної (до цивілізаційної), а й після економічної формації» [3, с. 42]. Показовою у цьому є також позиція Дж.М. Кейнса, який, підкреслюючи принцип історизму, постійно використовував поняття «економічне суспільство». Отже, йдеться про те, що історичні параметри економічних відносин мають оцінюватися не лише у чинних аспектах, а й у історичному вимірі. Фактом і аксіомою є, знову ж таки те, що «специфічність економічних процесів не піддається сутнісному визначенню без урахування їхньої економічної динаміки» [3, с. 43].

На наше переконання, тільки глибоке вивчення економічної історії у поєднанні з історією економічних вчень може сприяти теоретичному усвідомленню економічних змін технологічного розвитку минулого і сьогодення. Фахівець, «озброєний» знаннями неокласичних теорій, не зможе зреагувати, наприклад, на зміну ділових звичок і традицій у грошових відносинах людей, або на супутні їм модифікації принципів поведінки, пов'язані з умовами ділового життя що зазнає стрімких змін.

Поєднання зовнішніх, підсумкових характеристик розвитку зі з'ясуванням внутрішніх механізмів якісних змін, надасть детальнішу картину економічної динаміки, включно з визріваючими внутрішньо-системними перетвореннями, нашаруваннями, випадковостями. На цій основі необхідним є розширення творчих зв'язків економічної історії з іншими економічними науками. Виникне необхідність переходу до нового етапу взаємозв'язків з економічною теорією.

Майбутній фахівець з економіки повинен володіти знаннями, які є співвимірними та такими що охоплюють позитивну і нормативну економічну науку. І у цьому випадку, зауважимо, що такі знання, навички, якнайкраще закладаються при вивченні курсу історія економіки та економічної думки. Важливість цього елементу компетенцій теж досить легко довести. Так, М. Фрідман зазначає «Якщо розглядати теорію як сукупність змістовних гіпотез, то судження про неї впливає з сили її передбачливості відносно того класу явищ, який вона повинна «пояснити». Тільки фактичні дані можуть показати її «правильність» або «хибність», або, краще сказати, чи буде вона «прийнята» як обґрунтована, або буде «відкинута»» [4, с. 183]. Як відомо, економічна історія — наука, яка приводить і дає можливість оперувати цілою низкою фактів економічної реальності. Перевірка гіпотез проходить через сито реальних даних і довіра до них зростає, якщо ці дані їх не заперечують. З цього приводу, той же М. Фрідман писав: «Певна гіпотеза, наприклад, може передбачити, що те або інше повинно було статися в 1906 році, за деяких відомих обставин. Якщо вивчення документів доводить, що те або інше дійсно мало місце, тоді передбачення підтверджується, але якщо стає відомо що цього не відбулося, то передбачення входить у протиріччя з реальними даними» [4, с. 183].

Таким чином, у руслі трансформації економічної теорії зазнають перегляду, критичному переосмисленню ряд постулатів класичної традиції, що призводить до видозміни її методологічний апарат. У другій половині ХХ століття набуває поширення «методологія науково-дослідних програм» І. Лакатоша. Дослідження цього вченого у сфері філософії науки світ побачив на початку 1970-х ро-

ків і вони відразу були прийняті «на озброєння» низкою економістів. Ряд їхніх досліджень ґрунтуються на історичній спробі «відтворити» певний конкретний епізод з історії економічної думки за «методом Лакатоша». І на сьогодні цей метод плідно застосовується до вирішення питання про роль, яку історія наук відіграє у підтвердженні конкретних методологічних переваг.

Аргументи на користь значимості історико-економічних дисциплін знаходять підтвердження в авторитетній думці одного з найвідоміших постатей у сучасній економічній методології — Д.У. Хендса, який слушно зауважив: «загалом питання відносин між історією науки і філософією науки залишається не розв'язаним і продовжує викликати суперечки, але в останній час економісти з більшою зацікавленістю стали відноситися до тих методологічних пропозицій, які враховують реальну історію їх науки. Економісти написали немало праць, використовуючи категорії Лакатоша, для реконструкції різних епізодів з історії економічної думки» [5, с. 238].

Економічні питання часто трансформуються у політичні і відповіді на них впливають на життя мільйонів людей. Економічна наука, в цілому, займає особливе місце, оскільки, окрім «позитивної складової», спрямованої на передбачення і пояснення економічних явищ, орієнтується на «позитивний тренд», зміст якого полягає у зусиллях над розробкою економічної політики. Студенти, майбутні економісти з фундаментальною теоретичною підготовкою, апіорі повинні бути причетними до продукування ідеології та її імплементації у наукову теорію. Навіть у математиці, фізиці, вибір дослідником проблем і підходів до їх вирішення, а значить і набуття образу наукового мислення у відповідності з певною епохою, стають соціально обумовленими, утворюють серцевину наукової ідеології. Але математика чи фізика, деякі інші науки, здійснюють опір на досвід, який є переважно інваріантним відносно соціального стану вченого і повністю інваріантним відносно історичних змін. Суспільним наукам такі переваги не притаманні. Будь-який учений розпочинає з досліджень своїх попередників, або ідей притаманних суспільній свідомості. У цьому випадку бачення розробника економічної політики містить хоча б деякі результати попереднього наукового аналізу. Такий запас знань може і повинен накопичуватися майбутнім фаховим економістом на підставі вивчення у достатньому обсязі історичного наукового досвіду, ґрунтовне уявлення про який надає історія економіки та економічної думки. Такий запас знань стає «злітною смугою» для подальшого польоту самостійного наукового дослідження з можливістю його трансформації в економічну політику. Не зважаючи на те, що джерелом ідеології є доннаукове і поза наукове бачення економічного процесу та його елементів, бачення яке може бути витісненим науковим аналізом, проте ідеологічна складова завжди буде залишатися частиною економічної політики. Надзвичайно корисним, у цьому контексті, для майбутнього компетентного фахівця з економіки, є пошук ідеологічних елементів у системах економічної думки з метою їх змістовної селекції. Такі елементи яскраво представлені, наприклад, у системах Сміта, Маркса, Кейнса, інших вчених. У такій роботі виховується здатність поєднувати ідеологічне з науковим в економічній політиці. Так, наприклад, філософія природного права, яку А.Сміт сприйняв в роки свого становлення як вченого, стала продуктом колективного розуму людей аналогічного йому стану, який мав вплив на ідеологічні передумови його творів аналогічним чином. Серед них: природна свобода дій, природне право працівника на весь продукт промислового виробництва, індивідуалістичний раціоналізм та інше. Вплив ідеології, на думку Й.Шумпетера «ніде не має більш сильного прояву, ніж в економічній історії, де сліди ідеологічних упереджень проступають настільки явно, тому що вони рідко формуються у розгорнутій формі і, як наслідок, рідко піддаються спростуванню. Чудовий приклад становить тема тієї ролі в економічному розвитку, яку слід відводити ініціативам урядів, політиці і політикам» [6, с. 263].

Важливість формування початкового бачення економіста, а значить його ідеологічного бачення, полягає у набутті ним відповідних реалій часу компетенцій. І як зазначав той же Й. Шумпетер: «хоча ідеології уповільнюють наш рух вперед, без них ми взагалі б нікуди не просунулися» [5, с. 263].

Література

1. Уперенко Н.А., Кузнецов Э.А. Историко-экономическая эвристика (теоретико-методологические проблемы): Монография. / Под ред. Н.А. Уперенко.—О.: Наука и техника, 2008.— 112 с.
2. Торстейн Веблен. Ограниченность теории предельной полезности / В кн. Философия экономики. Антология Текст / под. ред.. Дэниела Хаусмана ; пер. С англ. — М.: Изд. Института Гайдара, 2012. — 520 с.
3. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: Курс лекцій / А.С. Гальчинський . — К.: АДЕФ-Україна, 2010. — 572 с.
4. Милтон Фридман. Методологія позитивної економічної науки / В кн. Философия экономики. Антология Текст / под. ред.. Дэниела Хаусмана ; пер. с англ. — М.: Изд. Института Гайдара, 2012. — 520 с.
5. Д. Уэйд Хендс. Поппер и Лакатос в экономической методологии. Антология Текст / под. ред.. Дэниела Хаусмана ; пер. с англ.. — М.: Изд. Института Гайдара, 2012. — 520 с.
6. Йозеф Шумпетер. Наука и идеология. Антология Текст / под. ред.. Дэниела Хаусмана ; пер. с англ.. — М.: Изд. Института Гайдара, 2012. — 520 с.